

Jak se vypořádat s transformací mezd na stínové mzdy, aneb stojí před námi úkol „vypracujte CBA“ II. díl

Martina Sieber

(recenzovaný text)

Intro

Jak už sám název napovídá, jedná se o druhý díl textu na téma konverzní faktory tržních statků, a to konkrétně jednoho vybraného tržního statku, a tím je práce. Vzhledem k tomu, že snad nenajdeme projekt, do kterého by nevstupovaly výdaje na mzdy, je pro zachování toho, aby všechny projekty byly analyzovány na základě stejných paradigmat nezbytné, aby došlo k stanovení stínových cen práce závazných pro celou ekonomiku. Ty by sice nebyly trvalé, ale v daný moment by všichni analytici používali stejné konverzní faktory pro převod tržní mzdy na stínovou mzdu.

Tento text se věnuje analýze vybraným stávajících analytických praktik, ke kterým je analytická praxe vedena institucemi poskytujícími evropské dotace.

Dále je zmíněna teoretická podstata stínové ceny a na závěr je odvozena stínová mzda na základě dostupných statistických dat pro Českou republiku.

Úvod

V minulém čísle jsme se věnovali jak obecnému vymezení postupu při zpracování Cost Benefit Analysis (CBA), tak i jedné skupině specifických proměnných, jejíž znalost je pro samotné zpracování této studie nezbytná, a to konverzním faktorům pro obchodovatelné a neobchodovatelné statky.

Dnes bychom chtěli představit další z významných proměnných, jejíž taje potřebujeme rozkrýt, a tou je konverzní faktor pro převod tržní mzdy na stínovou mzdu.

Postupně se nejprve dotkneme toho, jaká je současná praxe transferu tržní mzdy na stínovou mzdu a následně bychom se soustředili na teoretické odvození stínové hodnoty práce a doporučení hodnot, které by bylo na základě dnešních reálií v České republice pro tento převod možné používat.

Nejprve se zmíníme o tom, proč se vlastně bavíme o konverzi tržní mzdy na tzv. stínovou mzdu. Kdyby trh fungoval na principech dokonale tržních, neboli mzda by byla stanovována pouze na základě střetu nabídky práce a poptávky po ní, nebylo by zde o čem psát, jelikož mzda tržní by vyjadřovala společenskou hodnotu práce a tedy i stínovou mzdu. Nicméně vzhledem

k tomu, že trh práce je narušován celou řadou vnějších vlivů, přičemž mezi ty nejpodstatnější patří:

- historický vývoj a rigidita mezd,
- státní zásahy,
- nezaměstnanost (kterou ovšem můžeme považovat spíše za důsledek než za příčinu).

Historický vývoj, resp. v minulosti nastavené mzdové relace, narušují přirozené vyrovnání trhu práce. V minulosti nastavené mzdové relace se proto jen pomalu narovnávají ve směru skutečné efektivity jednotlivých pracovních pozic. Trh nemá schopnost vyrovnání tak, že by pracovníkům s vysokou mzdou a nízkou přídáním hodnotou skokově snížil jejich mzdu, ale dochází spíše ke stagnaci těchto mezd a postupnému narovnání tak, jak se naopak zvyšují mzdy ostatních pracovníků.

Státními zásahy na trh práce jsou dvojího typu jednak podpora v nezaměstnanosti a dotace podporujícími určité vybrané společenské skupiny, což opět vede k deformaci mezd.

Všechny výše uvedené faktory narušující trh práce vedou obvykle k tomu, že mzda realizovaná na trhu práce (finanční mzda) je vychýlena z úrovně společenské hodnoty práce. Stínovou cenu práce stanovujeme na základě oportunitních nákladů práce. V ekonomické realitě se můžeme setkat se následujícími variantami stínové ceny práce:

- stínová mzda na konkurenceschopném trhu práce,
- stínová mzda na trhu práce s nedobrovolnou nezaměstnaností.

Stínová mzda na konkurenceschopném trhu práce je mzdou kvalifikovaných pracovníků a pracovníků krátkodobě „uvolněných“. V tomto případě se tržní mzda rovná mzdě stínové. Tato teze je postavena na předpokladu, že kvalifikovaní zaměstnanci jsou schopni nalézt takové místo na trhu práce, které jim poskytne plně efektivní mzdu. Jsou také schopni lépe identifikovat a nalézat své tržní příležitosti.

Za předpokladu, že pohybuje na trhu s nedobrovolnou nezaměstnaností, mzda jako cena práce nereflexuje skuteč-

nou společenskou hodnotu tohoto statku. Mzda na trhu s nedobrovolnou nezaměstnaností je deformována nejen minimální mzdou, tlakem odborů, nezaměstnaností, ale i sociálními dávkami v nezaměstnanosti. Jaká může být relace mezi tržní a stínovou mzdou? Předpokládá se na základě, že stínová mzda je někde mezi nulovou hodnotou a tržní mzdou.

Jaká jsou současná doporučení?

Pokud se soustředíme na jednotlivé orgány, které spravují evropské dotace, a budeme hledat konverzní faktor pro převod tržní mzdy na stínovou, zjistíme, že se všichni jednotně drží jediného, a to je teoretický výklad, co je mzdový konverzní faktor.

Pokud pohlédneme na manuály pro tvorbu Cost Benefit Analysis na úrovni ROP (tedy regionálních operačních programů) zjistíme, že tržní cena je deformována řadou faktorů a že je třeba na základě stanovených konverzních faktorů převést výdaje na mzdy na jejich stínové vyjádření. Problém ovšem je, že ony metodiky již neuvádějí, jakou velikost má onen konverzní faktor, což klade na analytiku další spíše vědeckou než analytickou povinnost. Současně předpoklady, na kterých jsou postaveny kritériální ukazatele z Cost Benefit Analysis, jsou velmi různorodé, což zbytečně znásobuje komplikovanost hodnocení. Současně ono převalení potřeby stanovit konverzní faktor práce zbytečně združuje i samotnou Cost Benefit Analysis.

Druhým zajímavým přístupem je materiál prezentovaný Operačním programem doprava, který mimo obecné charakteristiky konverzního faktoru práce uvádí v příloze D materiálu „Guide to COST-BENEFIT ANALYSIS of investment projects“ i příklady konkrétních aplikací, resp. příklady náhledu na stanovení stínové mzdy. Ale opět zde nenajdeme vodítko pro to, jakou hodnotu má konverzní faktor pro přepočtení tržní mzdy na stínové mzdy v České republice.

Odvození mzdového konverzního faktoru

Než se pustíme do konkrétního stanovení konverzního faktoru pro ČR, je nezbytné si odvodit model, který definuje mzdový konverzní faktor obecně. Již výše jsme si uvedli, že trh práce deformuje mimo jiné nezaměstnanost a státní zásahy (jako například daňový systém), ale jak se tato skutečnost promítne do oceňovacího modelu, ukážeme nyní.

Pro pochopení mzdového konverzního faktoru je nutné se podívat na tržní statky, který využívá pracovní síly. Stínovou cenu práce odvodíme od dopadu změny poptávky po práci na blahobyt společnosti neboli od míry kompenzace. Způsob odvození mzdového konverzního faktoru je závislý na sku-

tečnosti, zda pracovní síla, jejíž stínovou mzdou hledáme, je využívána na trhu s obchodovatelnými či neobchodovatelnými statky. Detailní odvození ukážeme na příkladu mzdy využívané k výrobě statků neobchodovatelných.

Projekt, který bude znamenat navýšení poptávky po práci, vyvolá za předpokladu, že trhy nefungují dokonale (tedy předpokládáme fungování ekonomiky tak, jak to známe z reality) a tedy, že intervence neovlivní výši mezd, změnu reálných příjmů:

$$w(L_1 - L_s)$$

kde w mzdové výdaje

L_1 množství využívané pracovní síly po intervenci

L_s množství pracovní síly, která by byla poptávána při dané mzdové hladině a poptávce po práci před intervencí

Tržní hodnotu zdrojů uvolněných z výroby vlivem intervence vyjadřuje propojení mezi trhem práce a trhem statků má následující podobu (Londero, 2003):

$$w(L_1 - L_0) + [sprw \cdot p - p(\sum_i spr_i a_{iq} - \sum_{i=1} spr_i f_{iq})](q_0 - q_1)$$

kde a_{iq} a f_{iq} jsou mezní hodnoty produkováných statků i a neprodukováných vstupů a transferů h využívaných při výrobě q

Jinými slovy efektivní hodnota dodatečné poptávky po práci je odvozena z:

- ochoty akceptovat dodatečnou práci,
- rozdíl mezi efektivní hodnotou výstupu v situaci bez intervence a uvolněného výstupu.

Konverzní faktor práce je potom dán podílem stínové ceny a ceny tržní, neboli (Londero, 2003):

Tento Londerem odvozený vztah pro

$$sprw = \frac{L_1 - L_0}{L_1 - L_s} + \frac{(sprw - \sum_i spr_i a_{iq} - \sum_{i=1} spr_i f_{iq}) p(\frac{\Delta q}{\Delta L})(L_0 - L_s)}{(1 - \sum_i a_{iq} - \sum_{i=1} f_{iq}) p(\frac{\Delta q}{\Delta L})(L_1 - L_s)}$$

definování mzdového konverzního faktoru je ovšem pro praktickou aplikaci téměř nepoužitelný (pro přílišnou složitost a náročnost na vstupní data) a proto se zjednodušuje abstrahováním o vliv spotřebitelova ocenění snížení spotřeby a hodnoty změny užití uvolněných vstupů. Potom lze zjednodušený model konverzního faktoru práce vyjádřit jako:

$$sprw = \frac{L_1 - L_0}{L_1 - L_s} + sprw \frac{(L_0 - L_s)}{(L_1 - L_s)}$$

Nyní

již jen uvedeme, jak by se lišil mzdový konverzní faktor pro pracovní sílu využívanou pro výrobu statků obchodovatelných:

$$sprw = \frac{L_1 - L_0}{L_1 - L_s} + \frac{sprfe (L_0 - L_s)}{1 + t_m (L_1 - L_s)}$$

kde $sprfe$ konverzní faktor pro obchodovatelné statky

t_m daně z importu

Pohledem na model definující mzdový konverzní faktor zjistíme, že pro přesné stanovení mzdového konverzního faktoru je nezbytné, abychom znali přesný model dopadu projektu na trh, a tedy abychom znali model nabídky a poptávky po práci na trhu, kam dopadá hodnocená intervence. Jak by se ale problém hledání mzdového konverzního faktoru mohl řešit v ČR v situaci, kdy neznáme přesné podoby křivek nabídky a poptávky po práci.

Hodnoty mzdového konverzního faktoru pro ČR

Vzhledem k tomu, že v realitě není analytik vždy schopen modelovat ony křivky nabídky a poptávky, je nutné hledat zjednodušení, které by bylo plošně aplikovatelné a umožnilo by obecné stanovení mzdového konverzního faktoru. Možnou cestou je vyjít ze znalosti tržních distorzí. Jak již bylo uvedeno, cena práce je velkou měrou deformována existující nezaměstnaností a státními zásahy. Je tedy nezbytné očistit skutečně realizovanou mzdu (tržní mzdu) o vliv daní (transfery neovlivňují společenský blahobyt, neboť se jedná pouze o přelévání prostředků v rámci společnosti) a o vliv nezaměstnanosti, jak uvádí následující vztah:

$$SW = FW (1 - u) (1 - t)$$

kde

SW stínová cena

FW mzda realizovaná na trhu (neboli finanční či tržní mzda)

u míra nezaměstnanosti

t míra plateb na sociální a zdravotní pojištění a daní

Mzdový konverzní faktor je potom definovatelný jako:

$$sprw = (1 - u)(1 - t)$$

Ted' již máme vše potřebné pro stanovení konkrétních mzdových konverzních faktorů. Můžeme vyjít z míry nezaměstnanosti a daňového štítu, ale vzhledem k tomu, že konverzní faktor používáme standardně na o transfery očištěné toky, je možné vztah pro mzdový konverzní faktor ještě zjednodušit do podoby:

$$sprw = (1 - u)$$

S využitím tabulky č. 406 prezentované Českým statistickým úřadem zjistíme mzdové konverzní faktory platné k 2. čtvrtletí 2010 uvedené v tabulce č. 1.

Mzdové konverzní faktory byly stanoveny pouze pro zaměstnance s nižší kvalifikací, jelikož vysokoškolsky vzdělání, jak již bylo uvedeno výše, jsou vnímány za natolik konkurenceschopnou část pracovní síly, že jejich tržní mzda je na úrovni mzdy stínové.

Shrnutí

Tento text vložil problematiku mzdového konverzního faktoru, ale to nejpodstatnější, co chtěl tento text sdělit je skutečnost, že ať již stanovíme konverzní faktor jakkoliv, bylo by veskrze vhodné, aby byl konverzní faktor jednoznačně definován pro všechny projekty stejně. Stanovení socioekonomické hodnoty projektu je samo o sobě již velmi složité a komplikace s hledáním vstupů na úrovni stínových cen je již nadbytečnou.

Recenzent textu: doc. Ing. Jiří Hnilica, Ph.D.

Použitá literatura:

[1] LITTLE, I.M.D. – MIRRELESS, J.A. (1974): *Project appraisal and planning for developing countries*. London, Heinemann Educational Book, 1974.

[2] LONDERO, E. H. *Shadow prices for project appraisal: Theory and practice*. Cheltenham, UK: Edward Legar Publishing Limited 2003. ISBN 1 84376 357 5.

[3] SIEBER, M. *Stínové ceny v České ekonomice (dizertační práce)*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze 2009.

Další seznam použité literatury je uložen v redakci.

Ing. Martina Sieber, Ph.D.
Vysoká škola ekonomická, Praha

sprw	základní vzdělání	střední bez maturity	střední s maturitou
Hl. m. Praha	0,959	0,936	0,919
Středočeský	0,954	0,840	0,901
Jihozápad - Jihočeský a Plzeňský kraj	0,937	0,848	0,891
Severozápad - Karlovarský a Ústecký kraj	0,789	0,716	0,877
Severovýchod - Liberecký, Královehradecký a Pardubický kraj	0,889	0,755	0,861
Jihovýchod - Vysočina a Jihomoravský kraj	0,899	0,707	0,841
Střední Morava - Olomoucký a Zlínský kraj	0,907	0,771	0,837
Moravskoslezský kraj	0,855	0,725	0,855

Tab. č. 1: Mzdové konverzní faktory pro Českou republiku za rok 2010
Zdroj: vlastní výpočet